

«6D020300-Тарих» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Сабырғалиева Назгүл Бактығалиқызы дайындаған «Қазақстанның батыс өңірлеріндегі дәстүрлі ислам өкілдерінің рухани-ағартушылық қызметі (XIX ғ. екінші жартысы – XX ғ. басы)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми рецензенттің

СЫН-ПІКІРІ

р/н №	Критерийлер	Критерийлер сәйкестігі	Ресми рецензенттің ұстанымы
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) Диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірі); 2) Диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауы) 3) Диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету)	Сәйкес келеді Диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес келеді
2.	Ғылымға маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Диссертация жұмысы ғылымға елеулі үлесін қосады және оның маңыздылығы ашылған
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған	Жоғары. Себебі ізденуші тақырыпты зерттеу барысында деректердің кең кешенін, соның ішінде архив құжаттарын және ауызша деректерді, ғылыми зерттеулерді жан-жақты қолдану арқылы өзіндік қорытындылар мен тұжырымдарды шығара білген.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) жартылай негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертацияның өзектілігі жұмыста негізделген. Ізденуші діни қайраткерлердің мешіт-мектептер мен медреселер салып, ислам дінінің тұрақтылығына, жас буынның сауат ашуына қызмет еткендігін зерттеу үшін, халықтың шежіресін жинақтау арқылы өзіндік үлес қосты. Дәстүрлі исламдағы діни қошбасшы тұлғаларының ролі мен орнын, қызметін және ұлт-азаттық күресін насихаттау, сондай-ақ ел ішінде қалай үлгі болу қажеттілігін өскелең жас ұрпаққа жеткізу мәселелері диссертацияның

			өзектілігі болып табылатындығын нақты дәлелдермен негіздейді (мысалы, «Қазақстанның батыс өңірлерінде бейресми қызмет еткен «халықтық ислам» өкілдері» деп аталатын 3-ші тарауның 3-ші бөлімінің 174, 185, 186 беттері; «Д» Қосымшада автор далалық зерттеулер барысында этнографиялық ақпарат жинаған адамдардың тізімін береді)
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды 1) айқындайды; 2) жартылай айқындайды; 3) айқындамайды	Айқындайды, яғни диссертацияның мазмұны және онда қарастырылған мәселелердің барлығы зерттеу жұмысының тақырыбына толық сәйкес келеді.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: 1) сәйкес келеді; 2) жартылай сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді	Ізденушінің алға қойған мақсаттары мен міндеттері тақырыпқа сәйкес келеді.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен құрылысы логикалық байланысқан: 1) толық байланысқан; 2) жартылай байланысқан; 3) байланыс жоқ	Толық байланысқан. Диссертация жұмысы үш үлкен тараудан және 9 тараушадан құралған. Барлық тараулар мен тараушаларда логикалық бірізділік сақталған.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (кағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) сыни талдау бар; 2) талдау жартылай жүргізілген; 3) талдау өз пікірін емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген	Сыни талдау бар. Ізденуші деректер мен әдебиеттерді пайдалану барысында сыни тұрғыдан талдауды қолданған.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен кағидаттар жаңа болып табыла ма? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	Жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады). Жекелеген жаңалықтары бірін-бірі толықтырады және қайталайды.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа болып табыла ма? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып	Қорытындылары жаңа болып табылады. Диссертация жұмысының тараулары мен тараушаларының соңында нақты қорытындылар жасалған.

		табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	Толығымен жаңа
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research және өнертану және гуманитарлық бағыттары бойынша)	Барлық қорытындылар жеткілікті түрде дәлелденген және негізделген.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі қағидаттар	Әр қағидат бойынша келесі сұрақтарға жауап беру қажет: 7.1 Қағидат дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) кең 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия; 2) жоқ	7.1 1. Дәлелденді, автор арнайы әрі жан-жақты зерделеу арқылы Ресей империясының Орынбор Мұсылмандары діни басқармасымен жүргізілген саясатының мазмұны Қазақстанның батыс аймақтарына қатысты жаңа архивтік және ғылыми материалдармен дәлелденіп, ғылыми айналымға енгізілген. 2. Дәлелденді, мемлекетшіл молдалардың қызметін нақтылау үшін Қазақстан Республикасы және Ресей Федерация архив қорларындағы сирек құжаттар пайдаланылған. 3. Дәлелденді, Бөкей ордасындағы діни кадрлар құнды мәліметтер арқылы жан-жақты зерттелген. 4. Дәлелденді, діни және зайырлы білімнің ортақ құндылықтары айқындалып, жәдитшіл тұлғалардың есімдері мен қызметтері тарихи зерттеулер мен деректер арқылы (мысалы, «Қазақ» газеті) нақтыланып, жүйеленді. Батыс Қазақстан аймағымен көршілес Қырым, Кавказ, Еділ-Орал, сонымен бірге алыстағы Стамбұл мен Каирдің ислам орталықтарымен байланысы көрсетілген. 5. Дәлелденді, еліміздің батыс өңірінен шыққан діни-реформаторлық бағыт ұстанған тұлғалар - Ғұмар Қараш және Ғабдолғазиз Мұсағалиевтің өмірі мен қызметі отандық және шетелдік архив құжаттары арқылы зерттеліп, олардың ұлт тарихындағы орны айқындалған. 6. Дәлелденді, Батыс Қазақстан өңіріндегі «халықтық ислам» өкілдері арасынан шыққан жеке тұлғаларды этнографиялық және архив

материалдары негізінде зерттеген. Мешіттерде қызмет еткен тұлғалардың саны, лауазымдары, түркі-мұсылман халықтары арасындағы мәдени байланыстар айқындалған.

7. Дәлелденді, қажылардың ағартушылық қызметін методологияның салыстырмалы талдау әдісін қолдану арқылы архив және ауызша деректік материалдар негізінде талданған.

8. Шамамен дәлелденді, себебі диссертант қазақ ауылдарында қызмет еткен ишандардың, хазіреттердің, ахундардың, қалпелердің, қажылардың өмірі мен жан-жақты қызметтерін пәнаралық тұрғыдан зерттегеніне қарамастан, «ұлт тарихын шынайы тұлғаландыру («антропологизациялау»)» (диссертациялық жұмыстың 35-ші беті) деп жазуы, біздің пікірімізше дұрыс емес. Гуманитарлық ғылымда «тұлғаландыру» деген термин қолданылмайды, тек қана «тұлға», «персоналистика» ұғымдары қолданылады.

7.2

1. Тривиалды емес, өйткені автор жаңа архивтік және ғылыми материалдарды қолдану арқылы дәлелдеген.

2. Тривиалды емес, себебі автор мемлекетшіл молдалардың қызметін Қазақстан Республикасы және Ресей Федерация архив қорларындағы сирек құжаттарға сүйене отырып дәлелдеген.

3. Тривиалды емес, өйткені Бөкей ордасындағы діни кадрлар құнды мәліметтер арқылы жан-жақты зерттелген.

4. Тривиалды емес, өйткені автор діни және зайырлы білімнің ортақ құндылықтарын айқындап, жәдитшіл тұлғалардың есімдері мен қызметтерін тарихи зерттеулер және деректік материалдар арқылы нақтылаған.

5. Тривиалды емес, өйткені Қазақстанның батыс өңірінен шыққан діни-реформаторлық бағыт ұстанған тұлғалар - Ғұмар Қараш және Ғабдолғазиз Мұсағалиевтің өмірі мен қызметі отандық және шетелдік архив құжаттары арқылы олардың ұлт тарихындағы орны зерттелген.

6. Тривиалды емес, өйткені автор Батыс Қазақстан өңіріндегі мешіттерде қызмет еткен тұлғалардың санын, лауазымдарын, түркі-мұсылман халықтары арасындағы мәдени байланыстарын айқындап, оларды этнографиялық және архив материалдары негізінде зерттеген.

7. Тривиалды емес, өйткені автор Батыс Қазақстаннан шыққан қажылардың ағартушылық қызметін методологияның салыстырмалы талдау әдісі арқылы көрсеткен.

8. Тривиалды емес, өйткені автор қазақ ауылдарында қызмет еткен ишандардың, хазіреттердің, ахундардың, қалпелердің, қажылардың өмірі

мен жан-жақты қызметтерін пәнаралық тұрғыдан зерттеген.

7.3

1. Жаңа, өйткені автор жаңа архивтік және ғылыми материалдарды кеңінен қолданған.
2. Жаңа, себебі автор мемлекетшіл молдалардың қызметін Қазақстан Республикасы және Ресей Федерация архив қорларындағы сирек құжаттарға (мысалы, № 295 «Орынбор мүфтилігі» қоры, Уфа, Башқұртстан) сүйене отырып дәлелдеген.
3. Жаңа, өйткені автор диссертациялық жұмысында Бөкей ордасындағы діни кадрларға байланысты құнды мәліметтерді келтірді, ахундар топтары алғаш рет зерттелді.
4. Жаңа, өйткені автор тарихи зерттеулер мен деректік материалдарға сүйене отырып, діни және зайырлы білімнің ортақ құндылықтарын, жәдитшіл тұлғалардың есімдері мен қызметтерін көрсете білген.
5. Жаңа, өйткені Қазақстанның батыс өңірінен шыққан діни-реформаторлық бағыт ұстанған тұлғалар - Ғұмар Қараш және Ғабдолғазиз Мұсағалиевтің өмірі мен қызметтерін отандық және шетелдік архив материалдарының негізінде зерттелген.
6. Жаңа, өйткені диссертант тарихи-этнографиялық және архив материалдары негізінде Батыс Қазақстан өңіріндегі мешіттерде қызмет еткен тұлғалардың санын, лауазымдарын, түркі-мұсылман халықтары арасындағы мәдени байланыстарын айқындап, көрсете білген.
7. Жаңа, өйткені автор Батыс Қазақстан өңірінен шыққан қажылардың ағартушылық қызметін методологияның салыстырмалы талдау әдісі арқылы зерттеген.
8. Жаңа, өйткені автор қазақ ауылдарында қызмет еткен ишандардың, хазіреттердің, ахундардың, қалпелердің, қажылардың өмірі мен жан-жақты қызметтерін пәнаралық тұрғыдан зерттеген.

7.4

1. Қолдану деңгейі кең, өйткені гуманитарлық ғылымдардың саласында теориялық және тәжірибелік тұрғыдан пайдалануға болады.
2. Қолдану деңгейі кең, өйткені осындай тақырыптағы зерттеулер архивтік құжаттармен жұмыс істеуді қажет етеді, сондықтан гуманитарлық ғылымдарда қолдануға болады.
3. Қолдану деңгейі кең, өйткені қазіргі кезде діни мәселелерде кездесіп калатын келеңсіз оқиғалардың алдын-алу үшін, диссертациялық жұмыстың нәтижелерін әдістемелік нұсқау түрінде басшылыққа алуға болады.
4. Қолдану деңгейі кең, әсіресе тәжірибелік жағынан өлкенің

		<p>тарихындағы тұлғалардың есімдерін рухани құндылықпен байланыстыра отырып қарастырғанда, осы диссертациялық жұмыстың тұжырымдарын пайдалануға болады.</p> <p>5. Қолдану деңгейі кең, өйткені Қазақстанның батыс өңірінен шыққан діни-реформаторлық бағыт ұстанған тұлғалар - Ғұмар Қараш және Ғабдолғазиз Мұсағалиевтің өмірі мен қызметтерін «Өлкетану», «XX ғасырдың басындағы Қазақстан тарихы», «Рухани жаңғыру» және басқа да курстарды оқыту барысында қолдануға болады.</p> <p>6. Қолдану деңгейі кең, бұл тұжырымның да тәжірибелік маңызы бар.</p> <p>7. Қолдану деңгейі кең, себебі Батыс Қазақстан өңірінен шыққан тұлғалардың арасындағы діни қызметкерлердің өмірі, олардың қоғамдық-идеологиялық ұстанымдарын кеңінен зерттеуде болашақ ғылыми ізденушілер өз жұмыстарын жазуда осы диссертацияны басшылыққа алуға болады.</p> <p>8. Қолдану деңгейі кең, себебі бұл диссертация пәнаралық тұрғыдан зерттелгенімен маңызды.</p> <p>7.5 Диссертациялық жұмыс мақалаларда дәлелденген:</p> <p>1 Патшалық Ресейдің конфессионалдық саясаты: қажылықты бақылау шаралары / Көрнекті ғалым этнограф, тарих ғылымдарының докторы, профессор Халел Аргынбаевқа арналған «III Аргынбаев оқулары. Қазіргі заман этнография ғылымы және оның қоғамдық жаңғырудағы рөлі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Алматы қаласы, 13-14 сәуір, 2018 ж. 366-370 бб.</p> <p>2 Kazakistan'ın batı bölgesindeki aydınlanma hareketleri ve dinî şahsiyetler / Uluslararası Kultur ve Sanatı Sempozyumu 29-30 Ekim, 2020 Yılı Türkiye Cumhuriyeti (Ankara ş.) 170-180 бб.</p> <p>3 Жәңгір хан билігі кезіндегі ахун Жабир Хамадов қызметі / «Қазақстан және Түркі әлемі: қоғамдық ғылымдар саласындағы өзекті мәселелер» халықаралық онлайн симпозиум материалдары. Нұр-Сұлтан қ. 24 сәуір, 2021 ж. 27-32 бб.</p> <p>4 Religious Politics of Russian Royalty Related to Turkic Muslim People // Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Хабаршы. Тарих сериясы. №2 (93), 2019 ж. Маусым. Алматы қ., 15-21 бб.</p> <p>5 Kazakistan Ceditçilik Hareketinde Önemli Bir İsim: Qmar Qaraş, Hayatı ve Faaliyetleri (1875–1921) // Gazi Akademik Bakış Dergisi'ne, 2019ж. №12, 24 саны Маусым, 2019 ж. 245-279 бб.</p> <p>6 «Поверхностный» ислам? К дискуссии о религиозной идентификации традиционного казахского общества XVI-XIX вв. // Отан тарихы</p>
--	--	---

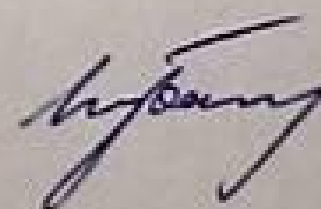
			(ғылыми журнал) Алматы қаласы, наурыз, №1 (81) 2018 ж. 106-124 бб. 7 Қазақстанның батыс өлкесіндегі қажылық қозғалысы / Mollo Folklor 2020 - Үіл 32, Cilt 16, Sayı 128. 218-233 бб. 8 Қазақстанның батыс аймағындағы молдалардың қызметі (XIX ғ. ортасы – XX ғ. бірінші ширегі) // Хабаршы Тарих сериясы. М.Өтемісов атындағы БҚМУ 1 (77) – 2020 ж. Орал қ, 73-85бб.
8.	Дәйектілік принципі Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	8.1 Әдістеменің таңдауы - негізделген немесе әдіснама нақты жазылған 1) ия; 2) жоқ	Иә, себебі ізденушінің тақырыпты зерттеу барысында таңдап алған әдістері нақты және негізделген
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған: 1) ия; 2) жоқ	Ия. Диссертация жұмысының 3-тарауындағы нәтижелер компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу әдістемелерін пайдалана отырып алынған. Атап айтқанда, ізденуші ел арасынан жинаған этнографиялық мәліметтерді және дәстүрлі ислам өкілдерінің ұрпақтарынан сұхбат алу кезінде компьютерлік технологияларды пайдаланған
		8.2 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) ия; 2) жоқ	Ия. Диссертацияның теориялық қорытындылары эксперименттік зерттеулермен расталған. Ізденуші диссертациялық жұмыс жазу барысында далалық зерттеулерді және сұхбат жүргізу әдістерін кеңінен қолданған.
		8.4 Маңызды мәлідемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған	Диссертацияның мазмұнындағы маңызды мәліметтерге сілтемелер жасалған және осы арқылы дәлелденген
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті/жеткіліксіз	Ізденуші тақырыпты зерттеу барысында әдебиеттердің кең көлемін қолданған. Атап айтқанда, ізденуші 530 әдебиетті, соның ішінде орыс, ағылшын, түрік және қазақ тілдеріндегі әдебиеттерді пайдаланған. Сондықтан, пайдаланған әдебиеттер тізімі жеткілікті.
9	Практикалық	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы бар:	Ия. Бүгінгі таңда Отандық тарих ғылымында дәстүрлі ислам діні

	құндылық принципі	1) ия; 2) жоқ	өкілдерінің, оның ішінде батыс өңіріндегі тұлғалардың қызметі мен рухани мұрасы кең зерттелмеген деп айтуға болады. Сондықтан, диссертациялық жұмыста ғылыми айналымға алғаш рет енгізіліп отырған жаңа деректердің негізінде діни ағартуды мақсат еткен ХІХ ғасырдың соңы – ХХ ғасырдың басындағы жәдиттік өкілдерінің әрекетін, сонымен бірге Алаш зиялыларының ұлт-азаттық күресін зерттеудің теориялық маңызы бар деп айтуға болады.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: 1) ия; 2) жоқ	Ия. Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары. Диссертация материалдарын Отан тарихының ХІХ ғасырдың соңы – ХХ ғасырдың басындағы қазақ халқының рухани-мәдени, ағарту саласын зерттеуде қолдануға болады. Сонымен бірге, Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы (ҚМДМ) қызметкерлері, дінтанушы мамандар, оқытушылар рухани ағарту саласында оқитын арнайы дәрістер оқығанда және оқу-әдістемелік құралдарын жазу барысында қолдана алады.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа болып табылады? 1) толығымен жаңа; 2) жартылай жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем жаңа болып табылады)	Диссертацияның мазмұнында және қорытынды бөлімінің соңында практикалық ұсыныстар берілмеген.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Академиялық жазу сапасы жоғары

Сабыргалиева Назгүл Бақтығалиқызы философия докторы (PhD) немесе бейіні бойынша доктор дәрежесін беруге лайықты;

Ресми рецензент:

Т.ғ.к., академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Археология, этнология және Отан тарихы кафедрасының профессоры

Л.Қ. Шотбаева

